

HALŽE

Stručný přehled vývoje obce

Polohou se obec Halže nachází 6,5 km severozápadně od města Tachov a 6,5 km od nejbližšího místa státní hranice s Německem. Nadmořská výška je různá, v průměru je uváděna 596 m.n.m., ve starších publikacích je uváděna 553 m.n.m.. Rozdíl určuje způsob měření – podle Baltu nebo podle Jadranu. Celý katastr obce Halže je v nadmořských výškách 570 – 650 m.n.m..

Původní ves vznikla na jedné z větví dálkové cesty z Čech na Norimberk, spojnici mezi Tachovem a německým městečkem Bärnau. Historicky je tato trasa o něco mladší, než známější, starší a také více používanější cesta přes Bor a Rozvadov.

Podloží je tvořeno zejména rulou, amfibolitickými břidlicemi a křemenem. Tyto horniny na mnohých místech vystupují na povrch. Podle platného rozdělení horopisně probíhá právě po linii Halže – Branka předěl mezi dvěmi skupinami Českého lesa. Na jihu se nachází havranská část Přimdkého lesa, na severu potom žďárská část Dyleňského lesa (viz B.Balatka, Český les, in: Sborník Okr.muzea v Tachově 8/1972).

Vodopisně patří celý katastr obce do povodí horní Mže. Severozápadní částí obce protékající potok označovaný ve starších pramenech jako Lohbach (Tříselný potok), Weisenbach (Bělící potok) nebo také Teufelsbach (Čertův potok), dnes Bílý potok, je jedním z prvních významnějších levobřežních přítoků vznikající Mže. Jen o málo západněji protéká Ševcovský potok, který do Mže vtéká v místě bývalé obce Lučina (dnes přehradní nádrže stejného jména). Bílý potok odtéká z Halže na jih okolo Svobodky a do Mže vtéká až v osadě Světce. Na potoce je Pstruží rybník (Forellenteich – dnes rybník Kovárna), dále potok protékal zaniklým Plochým rybníkem (Flachenteich). Mezi těmito rybníky kdysi existoval Nový mlýn (Neumühle) a pod nimi i železný hamr (Büchsenhammerl). Pod Plochým rybníkem se na potoce nachází ještě Obecní nebo také Mlýnský rybník (známější pod názvem U prasečáku). Existovala zde ještě celá řada dalších, povětšinou menších rybníčků, které postupně zanikaly. Využívaly byly především pro chov ryb, které byly dodávány do paulánského kláštera ve Světcích. Do roku 1918 tak postupně zanikl rybníček v zámeckém parku, další u čp.47, tzv.Troiteich u č.p.127, Sauweiher (sviní rybník) a dalších asi 7 rybníčků.

Podnebí je v obci drsnější, má podhorský ráz. Podle neoficiálních měření byla v obci na masopustní pondělí 11.února 1929 naměřena nejnižší teplota 31°C pod nulou. Naopak nejvyšší meziválečná teplota byla naměřena údajně v roce 1920, kdy se několik dnů teploty pohybovaly v rozmezí od 30 do 32°C. V posledních letech byla nejvyšší teplota výrazně překonána, když se vyšplhala až na 36°C. Průměrná denní teplota kolísala v rozmezí 6 – 7°C a na této úrovni se drží i v současné době.

Výměra obce činila původně 1129 jiter a 135 čtverečních sáhů (tj. 649,75 ha). Po roce 1918 se výměra nepatrně zvýšila na 1129 jiter a 521 čtverečních sáhů (tj.649,89ha). V současné době má Halže výměru 650,4 ha (z toho je 334,8 ha lesů) a celé správní území včetně osad nyní má 3665 ha.

Příslušnost obce byla od samého počátku (roku 1850 po zřízení soudních a politických okresů) neměnná. Vždy patřila do soudního a tím i politického okresu Tachov. Samostatná obec hraničila s katastry obcí Ctiboř, Štokov, Žďár, Horní Výšina a Svobodka. Tento stav se změnil až po roce 1945, kdy docházelo ke slučování obcí. K největšímu slučování došlo

k 1.1.1980, kdy se obec Halže rozrostla na celkem 11 částí. Vedle samotné Halže patřily do správního území obci i Branka, Březí, Ctiboř, Dolní Výšina, Horní Výšina, Milíře, Obora, Svobodka, Zadní Milíře a Žďár. K dalším významným změnám došlo po roce 1989, kdy se od Halže osamostatnila Ctiboř a Obora, k nim se připojily Březí, Dolní Výšina a místní část Žďár, která se připojila k obci Chodský Újezd. Již před rokem 1989 se k obci Lesná připojily Milíře a Zadní Milíře. Nyní má Halže celkem 4 části – Halži, Branku, Horní Výšinu a Svobodku.

Zemědělství vždy odpovídalo klimatickým a půdním podmínkám. Ve vlastivědném přehledu z roku 1890 se uvádí, že kromě pšenice se zde pěstují všechny ostatní plodiny jako v celém okrese. Ovocnářství bylo nevýznamné a z hospodářského hlediska nemělo praktický význam. Většina ploch byla zalesněna a na louky zůstávalo málo ploch. Proto také zemědělci museli píci přikupovat v polohou nižších oblastech. Řešením pro ně bylo i pronajímání lesních palouků a mýtin ke spásání od panství, resp. velkostatku. Velká pozornost se věnovala chovu hovězího a vepřového dobytka a drůbeže. Chudší lidé drželi i kozy, naopak koně byly pouze na statku. Lesy zabíraly asi 40% plochy. V dokumentech je uváděno, že obecní les není příliš udržován. Zato panské lesy jsou kultivovány a převážně šlo o hájené lesy. Obvyklou zvěř byla srnčí, zajáci a koroptve. Obmýti u panského lesa bylo 90-100 let, u lesů ve vlastnictví jednotlivých sedláků zpravidla 70-80 let.

Průmysl, ve významu jak jej chápeme dnes, v obci v podstatě neexistoval. Záznamy z roku 1930 hovoří o existenci 2 cihelen. Jednu vlastnila obec a druhá patřila rodině Saltu. Obecní cihelna je zmiňována již v roce 1890.

Na katastru obce byla v malém měřítku těžena železná ruda, která byla přímo na místě zpracovávána. Konkrétní písemná zpráva o existenci hamru v Halži je až z roku 1799. Je však pravděpodobné, že těžba i následné zpracování železné rudy v tomto místě je mnohem starší. Zpracovávána byla produkce výhradě ze zdejší těžby a tomu odpovídala i menší, kolísavá a málo rentabilní produkce železa. Prameny uvádějí, že třeba v letech 1840 – 45 provozovalo těžbu i hamr bohatší panství Planá. Jinak byli provozovateli někteří místní nebo tachovští občané, většinou sdružení ve skupinách. Z roku 1848 je uváděn poslední údaj o provozu hamru a současně i jediný údaj o množství produkce. Je uváděna roční výroba cca 89 q kujného železa. Veškeré pozdější zprávy jsou vázány ke skupině domů stojících v místě původního hamru. Tyto zprávy již nedovolují vytvořit si úsudek o případné pokračující výrobě. Jediné, co lze z těchto zpráv soudit je, že v té době již byla vyčerpána místní ložiska rudy a těžba i zpracování zaniklo.

V obci byl panský pivovar s ročním výstavem až 1500 hl piva. Zaznamenány jsou i 2 mlýny. Obyvatelstvo se však nejvíce věnovalo domácí výrobě. Především v zimním období to byla převládající činnost. Vedle výrobků ze dřeva se v obci rozšířilo zpracování perleti. Perleťářská výroba produkovala knoflíky, brože, perletí vykládané předměty. Na rozdíl od dřeva se perleť musela dovážet. Největší rozmach perleťářské výroby byl v XIX. století a pak následně po 1. světové válce. Po 2. světové válce a vysídlení německého obyvatelstva toto řemeslo v obci zaniklo. Perleťářství a výroba knoflíků byla do současnosti zachována v sousedním městečku Bärnau, kde stále působí několik závodů a o historii vypovídá knoflíkářské muzeum. Z mnohem dostupnějšího dřeva se vyráběly především bedny, krabice, různé soustružené předměty, ale i předměty lidové tvořivosti jako loutky, sošky, hračky apod.. Po celé XIX. století až do roku 1945 odcházelo mnoho obyvatel obce, především mužů, za prací mimo obec a většinou daleko do ciziny. Zedníci hojně odcházeli do Saska a Pruska na sezónní námezdní práce. Zemědělci pracující doma se ještě nechávali na doplnění svých výdělků najímat na svážení dřeva z panských lesů.

Obchod a služby zde byly přiměřené tehdejšímu počtu obyvatel i jeho potřebám. V roce 1890 zde byly 4 hospody a 3 obchody. V roce 1931 se již uvádí 4 hospody, 3 řezníci, 2 krejčí, 5 ševců, 4 truhláři, 2 pekaři, 1 mlynář, 3 obchody (jeden z nich byl konzum), 2 kováři, 2 holiči, 1 cukrář, 1 košíkář, 2 klempíři, 1 tesařský mistr a 25 tesařů, 1 zednický mistr a asi 80 zedníků, 1 vyšivačka, 1 dámská krejčová, 2 panští zahradníci, 1 bednář, 1 tkadlec a 1 kolář, který byl zároveň kapelníkem. Hudbu, jako vedlejší zaměstnání provozovalo mnoho obyvatel. Halže nikdy neměla statut města a proto se zde nikdy nekonaly žádné trhy. Nejbližším místem s pravidelnými trhy byl Tachov.

Spoje nejsou záležitostí pouze moderní doby. Již ve středověku a zejména pak od XVI.století se po hlavních zemských komunikacích přepravovala pošta. Hlavní přepravní trasa vedla na Norimberk přes Rozvadov a Halže tak zůstala stranou. Poštovní úřad byl v Halži otevřen 1.července 1894 a prvním poštmistrem se stal Josef Svoboda. Krátce poté pošta přestala přepravovat osoby a orientovala se pouze na přepravu zásilek. Jako důsledek této změny byl vznik (zřejmě ještě před 1.světovou válkou) osobní dopravy na lince Tachov – Bärnau. V roce 1930 byl držitelem této koncese Čech Jan Houzír, který jednou denně přepravoval osoby a zavazadla z Tachova přes Halži a Pavlův Studenec do Bärnau a zpět.

Elektřina znamenala významný posun v životě obyvatel. Nýřanská firma AEG začala přivádět proud z elektrárny v Pňovanech. V létě 1930 byl nejdříve napojen halžský zámek a krátce na to i další části obce. Skutečně celá obec svítila od 10.prosince 1930.

Vodovod byl pro část obce dán do užívání jen rok po elektřině. Na vodovod Prameniště Branka – Tachov, vybudovaný městem Tachov, byl 5.července 1931 napojen zámek a jeho hospodářské objekty. Plošné zavedení vodovodu v obci bylo provedeno až na přelomu 60. a 70. let minulého století v souvislosti s výstavbou nových bytových domů. Místní rozvody byly napojeny na přivaděč do Tachova. V roce 1985 byl změněn režim zásobování obce vodou. Do provozu byl uveden nový vodojem nad Ctiboří a zdrojem pitné vody byla úpravná vody ve Svobodce, čerpající surovou vodu z přehradní nádrže Lučina.

Ve vazbě na bytovou výstavbu a rozšiřování vodovodu byla budována i kanalizace. Čistírna odpadních vod byla dána do provozu v roce 1972. Kanalizace v celé obci však byla dokončena až v roce 2006, kdy byla odkanalizována i západní část.

Počet obyvatel v obci neustále rostl. Nejvíce obyvatel měla obec při sčítání v roce 1910. Tehdy to bylo 846 obyvatel. Dále se počet obyvatel stabilizoval nebo pozvolna klesal. Pokles byl způsoben především vystěhovalectvím za lepšími pracovními příležitostmi. K významnému úbytku obyvatel došlo v létech 1946 –1948 a tento propad se podařilo vyrovnat až v druhé polovině devadesátých let XX.století.

Následující údaje ukazují přibližný přehled podle různých oficiálních sčítání i jiných pramenů.

Kolem roku 1550 je v Halži evidováno 20 usedlostí. Další údaj je až z roku 1788 (Schiller), kdy je v obci uváděno 42 domů a 1 dvůr.

Další údaje jsou uváděny ve statistikách včetně samot Büchsenhammer a Schafruh, ale bez dalších komentářů..

Roku 1854 – 514 obyvatel

Roku 1869 – 633 obyvatel a 95 domů

Roku 1880 – 699 obyvatel a 103 domů

Roku 1890 – 742 obyvatel a 112 domů

V lexikonu z roku 1895 (Kotyška) je uváděno celkem 737 obyvatel (736 Němců a 1 Čech, kterým byl pravděpodobně poštmistr J.Svoboda), dále jeden velkostatek v majetku Františka

von Landwehr o výměře 361,29 ha (62,6 ha polí, 53 ha luk, atd). Roční výnos velkostatku byl 2768 zlatých. Dále je uváděn zámek, kaple sv.Jana Nepomuckého, dvůr, cihelna, u obce zaniklé doly na železnou rudu, pivovar s várkou 20 hl a roční výrobou 1500 hl.

Roku 1900 je již uváděno 837 obyvatel se 126 domy. Samotná Halže měla 764 obyvatel, 114 domů. Z celkového počtu bylo 818 Němců, 5 Čechů a 14 Židů.

Při dalším sčítání v roce 1910 bylo uváděno 846 obyvatel a 133 domů. Krom 8 občanů se jednalo výhradně o Němce.

V roce 1921 se poprvé objevuje název obce v českém jazyce – Halže. Ve sčítání je uváděno 793 obyvatel a 142 domů s 202 byty. Z počtu obyvatel se jednalo o 382 mužů a 411 žen nebo také o 781 němců, 4 Čechy, 8 cizinců. Podle vyznání bylo 783 obyvatel hlásících se k římsko-katolické víře, 10 k izraelskému náboženství. V samotné Halži bylo 128 domů, ve skupině Hammerhäuser (Hamerské domky, dříve Büchsenhammer) bylo 11 domů a samoty Hamer měly 2 domy a Schafruh 1 dům.

Roku 1930 měla Halže 730 obyvatel ve 159 domech. 714 bylo Němců, 9 Čechů a 7 cizinců. K římsko-katolické církvi se hlásilo 721 obyvatel, k evangelické 2, izraelskému náboženství 3 a 4 obyvatelé byli bez vyznání. Samotná Halže měla 688 obyvatel ve 147 domech. Dále jsou uváděny Hamerské domky s 36 obyvateli a 11 domy a samota Schafruh se 6 obyvateli v jednom domě.

Poslední předválečný údaj je z roku 1939 (lexikon německé župy Sudety). Zde jsou uváděny následující údaje: 707 německých obyvatel, 220 domácností. Z ekonomicky aktivního obyvatelstva působilo v zemědělství a lesnictví 206 (29,2%) obyvatel, 323 (45,7%) v řemeslech a průmyslu, 43 (6,1%) v obchodu a dopravě, 37 (5,2%) ve službách, 80 (11,3%) v různých samostatných povoláních. 36 (45,5) zemědělců vlastnilo 0,5-2 ha půdy, 30 (38%) vlastnilo 2-5 ha, 11 (13,9%) vlastnilo 5-20 ha, 1 (1,3%) vlastnil 20-100 ha a rovněž jeden vlastnil více jak 100 ha půdy.

V roce 1945 je uváděný stav obyvatel 721. Je to poslední údaj, kdy je obyvatelstvo tvořeno téměř výhradně lidmi hlásícími se k německé národnosti.

V roce 1948 po ukončení poválečného odsunu německého obyvatelstva z příhraničního území republiky je v Halži evidováno 258 obyvatel. O dva roky později, v r.1950, má obec asi v novodobé historii nejnižší počet obyvatel – pouze 226, přitom je evidováno 160 domů.

Na začátku roku 1961 má Halže 322 obyvatel, o deset let později 386 obyvatel a již jen 77 domů. V roce 1972 byly dostavěny bytové domy se 48 byty. Z části se do nich stěhovali obyvatelé obce Lučina, která byla následně zatopena vodou přehrady. Další část nového obyvatelstva tvořili zaměstnanci Státního statku. V roce 1979 měla samotná Halže, bez připojených osad, 509 obyvatel, z toho 266 mužů a 243 žen.

V dalším období počet obyvatel v obci dále roste a k 1.lednu 2007 měla obec již 780 obyvatel a 156 domů s 263 byty. Halže je jednou z mála obcí v pohraničí, která má v současné době počet obyvatel srovnatelný s předválečným obdobím.

Náboženství provází lidstvo dlouhá tisíciletí. Údaje za obec jsou rozptýlené a částečně se vyskytují společně s údaji o počtu obyvatel. Až do konce druhé světové války je dominantní převaha Němců a římských katolíků. Pouze v omezené míře se někdo z obyvatel hlásil k jiné víře nebo uváděl, že je bez vyznání. Malá skupina židovského obyvatelstva se ve většině hlásila k německé národnosti a pouze jednotlivci se hlásili k izraelskému náboženství. Změna nastala v poválečném období, kdy do obce přišlo nové obyvatelstvo. Náboženství přestalo sehrávat v životě místního obyvatelstva významnou úlohu. Většina lidí se charakterizovala jako osoby bez vyznání. Věřící se hlásili k tradiční římsko-katolické církvi a teprve pozdějším prolínáním s obyvatelstvem některých okolních obcí, které byly dosídleny skupinami rumunských reemigrantů, se prosazuje i církev pravoslavná. V současné době církve v životě

obce nesehrávají významnou roli, na rozdíl od oblastí s větším náboženským cítěním obyvatelstva.

Jazykově patřila obec s celým okolím do oblasti německého nářečí chebské skupiny (Egerländer dialekt „das Nordgauischen“), což se objevuje především v původních pomístních jménech a traťových názvech, jako Krouhl, Tautnbrettl, Schaufrouh, Robnbüahl. Právě v pomístních jménech se nevyskytuje nic, co by připomínalo slovanské prvky. To potvrzuje poměrně pozdější osídlení obce již přímo německým obyvatelstvem s naprostou převahou německé řeči. Slovanské názvy pochází převážně z období do XIII. až XIV. století. Silný vliv německy hovořícího obyvatelstva postupně dokázal i původní slovanské názvy přetvořit do německy znějících výrazů. Například jméno sousední obce Ctiboř (poprvé datována v roce 1375) bylo postupně přetvořeno až na výraz Stiebenreuth.

O alespoň částečném slovanském vlivu vypovídají jména obyvatel, která si i přes jistou germanizaci zachovávají českou podobu. V kronice tak jsou uváděna jména Swoboda, Mattausch, Krnil, Tucheck, Kroha, Pollak apod.. V roce 1930 ale v obci žila jediná česká rodina Svátkova v čísle popisném 156.

Kroje místního obyvatelstva se neodlišovaly od krojů širšího Tachovska, které patřilo do oblasti Chebských, podskupiny Plánských německých krojů.. Mužský kroj se vyznačoval žlutými kalhotami, vysokými botami pod kolena, květovanou sametovou vestou, květovaným hedvábným šátkem. Bílá košile byla vyšívána na límci, pažích a ramenou. Doplňkem kroje byl černý klobouk. Obdobné byly i ženské kroje, kde převládala tmavá, většinou černá sukně s květovanou zástěrou zdobenou krajkou.

V **jídelníčku** převládaly pokrmy z brambor a to včetně bramborových knedlíků nazývaných „Erdapfelwuchta“. Denním jídlem byly polévky podávané ke snídani i místo večeře. Charakteristické byly mléčné s bramborami nebo pивní s chlebem. Z nápojů byla nejčastějším nápojem vedle piva voda. Čaj a káva se dlouhou dobu do jídelníčku, jako pravidelná součást, neprosazovaly.

Politické organizace v obci vznikaly až za I.republiky. Do konce 1.světové války zde žádná politická organizace neexistovala. První politické strany se představily ve volbách v roce 1919. Byly to vesnické organizace sociální demokracie (snahy o založení se projevovaly již před rokem 1914, ale válka oficiální vznik strany oddálila). Dále potom Deutsche Gewerbetarierpartei (živnostníci), Bund der Landwirte (rolnický svaz), Christlichsozialen Partei (křesťanští sociálové) a o něco později i komunisté. Ve zmíněných volbách 1919 jasně zvítězili sociální demokraté. Do funkce starosty byl zvolen Johann Dill a prvním radním se stal Johann Mück. Své posty obhájili i v dalších volbách v roce 1921 a v čele radnice stáli do roku 1924, kdy pro nesrovnalosti v obecní pokladně odstoupili. Na jejich místo přišel živnostník Josef Gruber a sociální demokrat Josef Windisch. Volby v roce 1927 již přinesly vyrovnanější výsledky. Zvítězili opět sociální demokraté se 171 hlasy a 6 získanými mandáty z 15 členné obecní rady. Křesťanští sociálové získali 4 mandáty (102 hlasů), živnostníci 3 mandáty (81 hlasů) a rolnický svaz 2 mandáty (57 hlasů). Počet i složení obecní rady se upravil, ale oba čelní funkcionáři zůstali na svých místech.

Zásadní změnu přinesly volby v roce 1931. Těchto voleb se nezúčastnily takzvané občanské strany – živnostníci, rolnický svaz a křesťanští sociálové. To se projevilo ve výsledku hlasování. Ze 414 odevzdaných hlasovacích lístků byly 3 neplatné a 150 lístků bylo prázdných. Takže 173 hlasů stačilo Německé sociálně-demokratické straně k získání 10 mandátů a zbývajících 5 mandátů za 88 hlasů získala Jednotná fronta dělníků, domkářů, malorolníků a maloživnostníků. Tuto Jednotnou frontu podle kroniky tvořili komunisté a

někteří sympatizující. Do čela obecní rady se dostal soc.demokrat Franz Windisch a jeho zástupcem byl komunist Michael Hampl.

Poslední volby buržoasní republiky se konaly v roce 1935 a v německých oblastech byly charakterizovány velkým vzestupem Sudetoněmecké strany. Té se podařilo soustředit roztržité hlasy německých voličů pro svůj šovinistický a demagogický program. Ne jinak tomu bylo v Halži. Ve volbách 19.5.1935 do obou komor československého parlamentu byly hlasy halžských obyvatel rozděleny následovně. Do poslanecké sněmovny získala Sudetoněmecká strana 236 hlasů, něm.sociální demokracie 110 hlasů, něm.křesťanští socialisté 36 hlasů, komunisté 8 hlasů, rolnický svaz 6 hlasů a po 1 hlasu získaly republikáni, česká národní demokracie a druhá křesť.-sociální strana. Do senátu získala Sudetoněmecká strana 210 hlasů, , 102 hlasů něm.sociální demokracie, 30 hlasů něm.křesť.socialisté, po 7 hlasech komunisté a Rolnický svaz. Jeden hlas získali republikáni a čes.národní socialisté.

O týden později, 26.5.1935, se konaly volby do zemských a okresních zastupitelstev. Z 375 hlasů bylo 240 pro Sudetoněmeckou stranu. Více podrobnějších a objektivních zpráv není, ale přesto je možné výsledek květnových voleb považovat za zrcadlo politických názorů obyvatel obce a jejich přeměny pod vlivem silné proněmecké propagandy.

Vznik **spolkové** činnosti je v obci možné datovat k 1.květnu 1880. Tento den byl z iniciativy nájemce místního pivovaru Leopolda Swobody ustanoven spolek dobrovolných hasičů. Hned při vzniku měl 80 členů a na svůj první zásah nemusel čekat dlouho. V Halži zasahoval 6.srpna téhož roku při požáru domu čp.25, ale již o měsíc dříve hasil požár ve Svobodce. V pozdějším období se podílel na hašení požárů v širokém okolí, včetně Tachova. Od roku 1905 měli hasiči i svůj podpůrný a pohřební fond.

Další spolek byl založen v roce 1895. Jednalo se o mužský pěvecký sbor – Marschner Männerchor Hals. Jeho první vystoupení se konalo 26.prosince 1895. Ještě v roce 1930 měl 35 aktivních a 5 čestných členů.

Velká záliba Němců sdružovat se v různých spolcích, dala vzniknout dalším sdružením. Od roku 1908 do konce 1.světové války a následně od r.1930 zde působil Spolek Němců v Čechách (Bund der Deutschen in Böhmen). Oživení jeho činnosti v třicátých letech již bylo silně ovlivněno henleinovskou propagandou. Německý školský spolek působil v obci v letech 1912 – 1918. Po válce stagnoval a až v roce 1928 se výrazně oživila jeho činnost. V témže roce se přejmenoval na Německý kulturní svaz s 57 členy. Pod patronací zámeckého pána zde působil od roku 1893 i Verein gedienter Soldaten (spolek veteránů). Život v obci ovlivňovaly i další spolky. Byl to v roce 1923 založený Glockenkomitee (zvonový komitét), který po získání kostelních zvonů dále fungoval jako Spolek pro zkrášlení kostela. Ve svých řadách sdružoval asi 60 členů. Při kostele působila i mariánská kongregace pro dívky. Založená byla v roce 1914 a v roce 1930 měla 118 členek. Mnohem důležitější byl zcela určitě konzumní spolek (Konsumverein). Jeho pobočka v obci vznikla již roku 1911, kdy měl spolek asi 50 členů. Z údajů z roku 1930 již víme o 200 členech. Podobně úspěšný byl i peněžní spolek Raiffeisenkassa – Verein, podobný českým kempeličkám. Založený byl 9.dubna 1899 pro Halži a okolí. Od samého začátku tam patřily Obora, Žďár, Lučina, Branka, Výšiny a Pavlův Studenec. Tento peněžní spolek měl v roce 1930 již 342 členů se 709 podíly.

Do spolkové činnosti je možné zařadit i místní knihovnu. Ta vznikla někdy krátce po roce 1918. Jistě zajímavými spolky byly dvě volná sdružení obyvatel pro nucené porážky. Jeden spolek byl pro sedláky a druhý pro chalupníky.

Odsunem německého obyvatelstva po druhé světové válce veškerá spolková činnost zanikla. Oživovat se začala příchodem nového obyvatelstva a jeho trvalým zabydlením v obci.

Školství se začalo rozvíjet za panování Josefa II. (1780-90). V rámci jeho reformy bylo zrušeno mnoho klášterů (včetně pavlánského kláštera ve Světcích) a místo nich vznikala hustá

síť far. Jejich prostřednictvím se panovník snažil částečně přímo působit na poddané. Tento záměr také duchovní lépe naplňovali oproti pánům nebo majitelům panství. Nárůst počtu farností se projevil také v celém pohraničí, kde se zvětšovala sídla osídlení a zároveň s tím rostl i počet obyvatel.

Po vytvoření nové farnosti Ringelberg – Hals (Horní Výšina – Halže) v roce 1787 mělo dojít také ze zřízení školy. V dokumentech z roku 1782 se uvádí, že školní obce jsou již stanoveny. Byly mezi nimi Horní Výšina, Svobodka a Branka. V žádném z těchto míst však nebyla školní budova. Samotná Halže, přestože počtem obyvatel byla na úrovni Horní Výšiny i Branky a oproti Svobodce byla dvakrát větší, nebyla jako školní obec uváděna. I přes nedostatečné vybavení školních obcí budovami se na Horní Výšině již v roce 1792 objevuje první učitel. Vyučování bylo zahájeno v obecním domě a na výuku dochází vedle místních i děti z Halže a Branky. Vedení obce Horní Výšina se roku 1800 rozhodlo, že pro účely školy adaptuje obecní ovčárnu, tedy dům pastýře.

Školství v samotné Halži má kořeny pravděpodobně již v roce 1801. Podle nezcela ověřených zpráv v tomto roce vznikla vlastní dřevěná budova. V tomto objektu se vyučovalo až do roku 1845. V dubnu téhož roku byl totiž materiál z ještě stojící budovy vydražen a již 9.listopadu byla místním farářem vysvěcena nová zděná budova stojící na místě původní dřevěné školy. V této době docházely do halžské školy i děti ze Žďáru. Tento stav netrval dlouho, protože v samotném Žďáru vznikla expozitura školy v Halži. K první přestavbě školy a rozšíření na dvojtřídku došlo v roce 1878. O další třídu se škola rozrostla na počátku školního roku 1903/04. Přestože školní docházka byla povinná, bylo mnoho dětí, které do školy nechodily vůbec nebo pouze určité období v roce. Důvodem byla vysoká „zaměstnanost“ dětí při výpomoci při různých domácích pracích nebo také skutečnost, že děti ze samot se pro obtížnost cesty do školy nedostaly. I školní řády pamatovaly na nepsanou povinnost dětí pomáhat v domácnostech. Až do roku 1882 musely děti z posledních dvou ročníků (tj.4.a 5.třídy) chodit do školy od 1.září pouze do 1.května. Od uvedeného roku byla záměrná dlouhodobá nebo úplná absence ve škole pokutována, takže se docházka dětí do školy výrazně zlepšila a upravila se na únosnou míru. Údaj za školní rok 1889/90 uvádí, že docházka dětí do školy byla 86,4%. Teprve ve školním roce 1926/27 byla docházka dětí vyšší než 90%. Kvalita a způsob vyučování ve škole byly ovlivněny především počtem dětí. V halžské dvojtřídce bylo například ve školním roce 1893/94 zapsáno 144 dětí. V první třídě bylo 66 a ve druhé 78 dětí. Situace nebyla lepší ani o deset let později, kdy se škola rozšířila na trojtřídní. V roce 1903 do školy nastoupilo 151 dětí.

Mezi učiteli byli Josef Schneider (do r.1931), Georg Pschierer (r.1931-1933) a Josef Herzog (1933-1938), kteří v uvedených letech nejen učili, vedli školní kroniku, ale současně pečlivě psali obecní kroniku, z které jsou čerpány hlavní informace o dění v obci v první polovině 20.století.

Prvním českým poválečným učitelem se stal Josef Hájek. Do obce přišel 7.srpna 1945 a stal se řídícím učitelem. Na své setkání s halžskou školou vzpomíná v obecní kronice: „Škola přímou válkou na zevnějšku neutrpěla škod. Zato vnitřní zařízení nestálo za nic. Lavice, stůl, židle, skříně, toť věci zastaralé několik desítek let. Pomůcky učební také většinou zmizely, jen několik obrazů se zachovalo.“. K 10.září 1945 do školy na zahájení výuky nastoupilo zapsaných 64 dětí, z toho byly pouze 4 Češi (František a Rostislav Černý, Dalibor Stach a Karel Růžička).

Jako malotřídka existuje škola v Halži až do roku ..., kdy se zvýšil počet obyvatel v obci i přiškolených okolních obcích. Vznikla tak úplná škola 1.stupně s 1. – 5.postupným ročníkem v samostatných třídách.

Již na přelomu 60. a 70.let minulého století se začalo hovořit o potřebě nové budovy. Částečná rekonstrukce stávající školy neřešila navýšení prostoru a tak dvě třídy byly umístěny v tehdejší ubytovně Státního statku. V přízemí téhož objektu byla současně školní kuchyně

s jídelnou. V červnu roku 1983 bylo rozhodnuto o výstavbě nové budovy za použití klasických materiálů. Definitivně tak byly odmítnuty návrhy na různé dřevostavby a montované objekty. Již 3.října téhož roku byly pod vedením stavbyvedoucího Miloslava Kovaříka zahájeny stavební práce na dvoupodlažní budově se 4 třídami, 2 družinami, gymnastickým sálem, učebnou pracovní výchovy, jídelnou, šatnami a 5ti kabinety. Jídlo do jídelny bylo přepravováno spojovací chodbou z kuchyně mateřské školy, která je v sousedství. Celou stavbu prováděli občané svépomocí za podpory závodů Státních statků v Halži, Technického rozvoje Tachov a útvaru Pohraniční stráže v Halži. Dílo v hodnotě 7,3 miliónů korun bylo dětem předáno 29.srpna 1986. Následující pondělí byl v nové budově zahájen nový školní rok.

Změnou školského zákona se na první stupeň základních škol vrátil opět 5.ročník. Pátá třída vznikla na úkor jedné družiny. V té době základní školu v Halži navštěvovalo ... žáků.

Od školního roku 2005-06 došlo z důvodu markantního poklesu žáků k redukci tříd na 4. a od školního roku 2008-09 poklesl počet tříd již jen na 3 s pěti postupnými ročníky.

Mateřská škola v obci vznikla 1.listopadu 1947. Při zahájení své činnosti měla 20 dětí. Rozšířena byla v roce 1961. Jako objekty byly vybrány dva sousední domky čp. 145 a 169. Nová moderní školka s dvoutřídním pavilonem a pavilonem kuchyně byla postavena v letech 1978-79. Slavnostně byla otevřena 7.11.1979 a v roce 1989 byl přistavěn ještě pavilon tzv.jeslového oddělení. Ten však byl využíván krátkou dobu, protože již v polovině devadesátých let se porodnost snížila natolik, že pro zařazení dětí do MŠ zcela postačovaly dvě třídy a ty byly v roce 2005 sloučeny do jedné, současně s redukcí tříd v základní škole.

Fara a kostel vznikaly v obci současně se školstvím. Nejdříve vznikla farnost Ringelberg – Hals. I v tomto případě byl nedostatek vhodných prostor pro zřízení církevních institucí. Druhou překážkou byl pravděpodobně i nedostatek finančních prostředků. První farář Gabriel Ritter, bývalý benediktinský mnich z právě zrušeného kláštera v Kladrubech, byl ustaven 10.května 1787. Protože ve farnosti nebyly vhodné církevní stavby, byly první mše slouženy v kostele v sousední obci Lučina. Až v roce 1799 požádal tehdejší majitel panství Halže Franz Wunderbaldinger o povolení přemístit faru a tím i sídlo farnosti přímo do Halže. Protože v celé farnosti nestál žádný kostel, současně ohlásil začátek stavby kostela v Halži, který se měl stát farním kostelem. Dekretem zemského gubernia bylo přemístění sídla farnosti a stavba kostela povolena 4.prosince 1800. Hned po novém roce přesídlil farář z Horní Výšiny do Halže a 15.října 1801 byl nový kostel, postavený v pozdně barokním stylu, slavnostně vysvěcen a zasvěcen sv.Janu a Pavlu.

Věž kostela byla dostavěna ke kostelní lodi v roce 1855. Původní věžní hodiny byly z roku 1891 a opravou prošly v roce 1928. V současné době je kostelní věž zakryta provizorním zastřešením protože původní jehlanová střecha se propadla.

Kostel byl z velké části vybaven předměty ze zrušeného kláštera ve Světcích. Je tedy zřejmé, že část mobiliáře kostela je mnohem starší, než samotný kostel. V jednolodním, zrcadlově sklenutém prostoru je nejzajímavější ze zařízení pozdně empírový hlavní oltář z poloviny 19.století. Jeho součástí je pozdně barokní obraz z 2.poloviny 18.století a sochami světců ze stejného období. Na bočních oltářích jsou obrazy od chebského malíře Johana Rumplera z konce 19.století. Ze Světců byly přeneseny křtitelnice, kazatelna a socha sv.Františka z Assisi, která je v podvěží. Varhany byly v kostele instalovány v roce 1856 a pochází z dílny chebského varhanáře Ignáce Millera. Během doby byly na věži tři zvony, ale v průběhu 1.světové války byly sneseny a odvezeny k použití na válečný materiál a výrobu dělových hlavních. Po válce se podařilo hlavní zvon nalézt a vrátit zpět na své místo. Tento zvon byl odlitý v roce 1731 Franzem Italem v Chebu a je tedy rovněž starší než samotná stavba kostela. Další dva zvony byly nově vyrobeny a instalovány v roce 1923. Skutečností však je, že

v současné době je v kostele pouze jeden zvon a pro hodiny byl užíván tzv. cimbál. Co se stalo s dvěma menšími zvony, kdy byly odstraněny, není známo.

V kostele není ani hodinový stroj, který kdysi řídil čas na cifernících ve třech stranách věže. Během několika málo let (1893-1910) se na farnosti Halže vystřídal i řada českých farářů, kteří do místa přinášeli alespoň částečné povědomí o příslušnosti území k Čechům. Současně udržovali určitou toleranci k Čechům, která byla zcela potlačena v době nástupu henleinovců. Dokumentována jsou jména Aug.Krčmář, Václav Krutina, P.Kordula a Karel Kozák. V nynější době je stav kostela neuspokojivý. Přestože se jedná o kulturní památku, není kostel dostatečně udržován. V roce 1988 byl částečně a neodborně opraven. To alespoň zabránilo postupnému chátrání celého objektu. O roku 2007 probíhala jednání mezi Biskupstvím plzeňským a Obcí Halže o bezúplatném převodu kostela včetně mobiliáře do vlastnictví obce. Darovací smlouvy byly podepsány 9.listopadu 2007 a 27.listopadu bylo provedeno fyzické předání objektu a jeho zařízení do vlastnictví obce. Využití kostela pro církevní potřeby nebylo nijak omezeno.

Původní **hřbitov** se zřejmě nacházel kolem kostela. Svědčily by o tom kosterní ostatky nalezené při kopání základů věže. Již asi v roce 1838 byl hřbitov, jako důsledek josefínských reformních opatření, přemístěn na současné místo. V šedesátých až osmdesátých letech minulého století se na hřbitově téměř přestalo pohřbívat. Změna nastala až po roce 1996, kdy byl hřbitov vyčištěn a stal se opět důstojným místem pro ukládání ostatků zemřelých.

K této části historie patří i zmínka o pozdně barokní kapli sv.Jana Nepomuckého. Tu dal majitel zámku Mikuláš Kahler, v roce 1855, postavit na nevelkém návrší jihovýchodně od obce. Kaple byla rovněž v druhé polovině 20.století užívaná k různým, především skladovým, účelům. V zuboženém stavu, spíše ruiny než stavbu, převzala kapli o státu do svého vlastnictví obec. Hned v následujícím roce 2005 byla zahájena její oprava. Provedeny byly dozdivky pobořených zdí, obnoven krov a střecha. Zachráněna byla jedna ze dvou památkově chráněných staveb v obci. Druhou takovou stavbou je kostel. Jen nedaleko od kaple byla dalším majitelem Franzem Landwehrem, rytířem z Landwehru, v roce 1888 vystavěna pseudogotická kaple sv.Kříže, užívaná jako rodinná hrobka. Při cestě k Horní Výšině se nacházela další kaple ze stejné doby, zasvěcená Panně Marii. Dnes kaple neexistuje a není ani znatelná, kde skutečně stála.

Zámek byl pravděpodobně nástupcem mnohem starší předpokládané tvrze. O tvrzi se nedochovaly žádné konkrétní zprávy a není známo ani místo, kde stála. Původní barokní zámek byl postaven v 18. století. Prošel dvěma většími přestavbami. První byla pseudorenesanční v roce 1873 a druhá přestavba byla v roce 1906. Z poslední přestavby se zachovaly některé hospodářské stavby v jihozápadní části původního zámeckého areálu. Zámek a halžské panství velmi často střídaly majitele. Jeho poslední majiteli byli Landwehrové, rytíři z Landwehru, kterým byl zámek konfiskován v roce 1945. Následně se v něm vystřídal několik uživatelů. Krátce sloužil jako dětská ozdravovna. Z této doby je také zachována poslední fotografie zachycující část zámecké budovy. Dalším uživatelem bylo ministerstvo vnitra. Zámek sloužil k ubytování zdejší posádky SNB, zabezpečující ochranu státních hranic. V noci na 14.března roku 195ř v zámku vypukl požár. Od trámu vestavěného do komína se vzňala celá budova i se zařízením. Požárem byl zámek zcela zničen a o několik let později byly jeho zbytky zlikvidovány. Obec tak přišla o jednu z nejvýznamnějších budov. Se zánikem zámku značně utrpěl i zámecký park založený v anglickém stylu. Důkazem je i do současnosti zachovaný zlomek parku se zdánlivě nepravidelnými skupinami stromů, mezi nimiž se nacházely i četné cizokrajné dřeviny. V po dlouhá léta neudržovaném parku údajně byly smrk pichlavý – tzv.stříbrný ze Skalistých hor, douglaska tisolistá ze severní Ameriky, zeravinec japonský, buk velkolistý z východního pobřeží USA, tis obecný, liliovník tulipánokvětý a další. Původně několikahektarový park byl protínán alejemi kaštanů

zastříhovaných v korunách do různých geometrických tvarů. Jedna z těchto alejí spojovala zámek s kostelem. Komplexní vyčištění parku proběhlo v roce 1995 a v roce 2001 byl proveden průzkum zdravotního stavu dřevin s následným ošetřením. Dnes je park místem oddechu a dětských her. Charakter a původní skladba dřevin v parku je narušena postupným odstraňováním původních stromů z důvodů jejich špatného zdravotního stavu nebo i vyvrácení větrem a dále i růstem náletových dřevin.

Osídlování pohraničních hvozdů postupovalo velmi pomalu. V době, kdy po obou stranách Českého lesa žili Slované, tedy v 8. – 10. století, byla celá tato oblast naprosto neosídlenou. Výjimkou byly některá lépe přístupná místa. Těmi byly průsmyky nebo toky velkých řek. Z celé oblasti Českého lesa tak bylo nejstarší osídlení pravděpodobně v oblasti Všerubská u Domažlic a na severu v povodí řeky Ohře.

Postup dále do pohraničních hvozdů se dá vysledovat pouze podle prvních zpráv o jednotlivých obcích. Zde je nutné počítat s někdy i s desítkami let zpožděnými záznamy. Druhou pomůckou může být vývoj názvů obcí. V zásadě se považují všechny obce Tachovska uváděné do konce XIII. století za slovanské. Tuto domněnku dosvědčují jejich jména v prvních zmínkách. Jako příklad uvádíme některé obce. Obec Boječnice je postupně uváděna jako Oboychnice (r.1115) a Boeznize (r.1186). Obec Bonětice jako Bonatici (r.1115) a obec Částkov jako Chaschov (r.1272) a dále Czastcouvia (r.1354). Tato jména známe z latinských listin, ale o jejich slovanském původu není pochyb. Trochu odlišná byla situace u měst. Zde se projevoval vliv různě silné vrstvy německého patriciátu. Například Bor je v roce 1263 uváděn jako „Hayda“ a hned v roce 1285 také jako „Bor“. Je zřejmé, že oba názvy existovaly souběžně.

Jiným typem jsou osady a vsi vznikající v pohraničí později. Ty již vznikají jako německé, s německými názvy a tyto názvy jsou také uváděny v písemnostech. Příkladem může být i jedna z nejstarších lesních osad „Hraničná“ měla stále název Hermannsreith v různých podobách. Poprvé je uváděna v roce 1350 jako „Hartmansreut“ a stejný název se uvádí v česky psaných textech.

Takzvané lesní osady vznikaly ještě dlouho poté, co bylo základní osídlení tohoto území ukončeno. To trvalo prakticky až do počátku XIX. století. Obyvatelé těchto osad se pro drsnost prostředí živili většinou pouze prací v lese a pracemi přímo souvisejícími s lesem. Pálení dřevěného uhlí bylo velmi rozšířenou činností. Vznikaly tak různé Žďáry, německy Brand, později česky i Milíře. Ze svého okolí tak známe Žebrácký Žďár – Petlarnbrand z roku 1748, Milíře – Brand u Tachova z roku 1669, Milíře – Brand u Kateřiny z roku 1821. Rozvíjely se i jiné výroby – sklárny, brusírny, těžba surovin. I od těchto činností byla odvozena celá řada názvů obcí jako Skelné Hutě – Glasshütte na Plánsku z roku 1612 nebo Pavlova Huť – Paulushütte z roku 1781.

I u samotné Halže musíme předpokládat podobný způsob vzniku. Starší chodské obce, povinné lenní službou k Tachovskému hradu a chránící hranice, byly již zřejmě pevně ustanoveny do konce zmíněného XIII. století. Další sídla vznikala kolem středisek výroby (viz popsané žďáry, hutě ...) nebo kolem dvorů jednotlivých měšťanů a zemanů na svazích pohraničního hvozdů. Chodskou vesnicí byla zřejmě i sousední Ctiboř. Zprávy o ní jsou sice pozdní, z roku 1375, kdy do místa již proniklo mnoho německého obyvatelstva, ale název Stiberzkirch a Styborz jsou v každém případě ze staročeského křestního jména Ctibor.

V okolí Halže byly statky patřící městu Tachov. O nich se dochovaly první písemné zmínky z let 1285 – 97. Záznamy o těchto statcích však nejsou přesně lokalizovány a tak není možné tvrdit ani vyloučit, že některý z takto uváděných statků nemůže být předchůdcem obce Halže. To, že obec je mnohem starší než uvádí první písemná zmínka, je zcela jisté, protože je uváděn majitel panství „sedící tamtéž“. Znamená to, že Halže v té době již patřila k významnějším místům.

Halže vznikla pravděpodobně postupným narůstáním počtu obyvatel kolem předpokládaného původního dvora nebo statku některého Tachovského měšťana. První písemná zpráva, od které můžeme bezprostředně datovat existenci nejen snad dvoru nebo samoty, ale skutečné vsi Halže, je z roku 1479. V chebských městských registrech je zmínka o nějakých penězích, které jsou vázány „zum Hals“, tedy v Halži. Krátce po té se vyskytuje v českém textu i česká podoba názvu. V rukopisu tepelského kláštera z roku 1493 je psáno „Hanus Lichtenberger z Halzie sedieci tudiež“, což nám současně představuje i osobu prvního známého majitele obce a potvrzuje, že přímo v obci měl své sídlo., pravděpodobně tvrz.

Jméno obce bylo vykládáno různými způsoby. Ignaz Petters odvozuje jméno obce od údajně starobavorského dialektického slova Halse, když výraz Helsle značí pahorek. Josef Köferl obdobně využívá srovnání s dialektovým tvarem slova Holz – dřevo. Obecně přijímaným výkladem a také asi nejpravděpodobnějším je odvození názvu od slova „Hals“, které je v němčině výrazem pro krk, hrdlo, šíji. Označovaly se tak vsi ležící na podlouhlé úzké výšíně napříč mezi horami. V češtině máme pro takový případ novodobý výraz „horská šíje“.

V České republice známe ještě dvě obce nesoucí jméno Halže. Jsou to Horní a Dolní Halže v okrese Chomutov. Dnes nevýznamné osady jsou součástí obce Měděnec. Poprvé se připomínají již v roce 1431, kdy tvořily jedinou osadu. Název i těchto osad vznikl podobně.

Majitelé halžského panství se dosti často střídali. Poměrně ranná zpráva nás seznamuje s prvním známým majitelem, již dříve vzpomínaným Hansem Lichtenbergerem. Zřejmě se jednalo o mana tachovského hradu. To znamená, že se nejednalo o zcela samostatného šlechtice. Byl majitelem tvrze a vsi Halže, která byla povinna bez ohledu na to, kdo byl jejím vlastníkem, v případě pohotovosti nebo nebezpečí, postavit do služeb tachovského královského hradu příslušný počet pěších i jízdních bojovníků z řad svých obyvatel. Taková povinnost platila i na samotného majitele. Rovněž on se musel do obrany zemských hranic zapojit. Podřízen byl královskému purkrabímu v Tachově nebo zástavnímu pánu Tachova. Zástavní pán měl sice panství pouze v zástavě, ale povinnost ochrany zemských hranic se na něj vztahovala ve stejném rozsahu.

Zprávy z těchto počátečních dob dokumentované historie obce nejsou úplné. Jsou čerpány z různých pramenů a o obci se tak dozvídáme kusé zprávy z různých období. Chronologicky dalším zdrojem informací jsou dokumenty z roku 1529. Toho roku zastavil Volf z Gutštejna na Petrohradu „Halzy tvrz“ svému švagrovi Niklasu (Mikuláši) Plánskému ze Žeberka na dobu 15 let. Zachovalý urbář (soupis poddanského majetku a platů z něj plynoucích pánovi) tachovský z roku 1552 uvádí, že Halže již patřila městu Tachov. Urbář uvádí, že ve vsi je 20 poddaných. Jednalo se o hlavy rodin jednotlivých usedlostí a domů. Ti odváděli ročně 13 kop grošů (jedna kopa je 60 grošů), 32 grošů, 2 peníze a 12 slepic.

K majetku města Tachova patřila Halže více než 100 let a sdílela s ním jeho osudy. Majitel Tachova tak byl současně i majitelem Halže. Víme, že v roce 1556 se Tachov s celým panstvím dostal do zástavy Janu ml.z Lobkovic, po němž zástavní panství zdědil Kryštof Popel z Lobkovic. Roku 1598 schvaluje zemský sněm prodej pohraničních lesů. Tím skončila éra zvláštního postavení obyvatel pohraničních obcí jako Chodů nebo urozených manů hradu Tachova. Již v roce 1602 Rudolf II panství od Lobkoviců vykoupil ze zástavy, ale jen čtyři roky nato byl královský hrad s řadou manských vsí opět dán do zástavy. Zástavním majitelem se tentokrát stalo přímo město Tachov. Hned v roce 1607 byl v Tachově zrušen manský soud. Tím skončila chodská i manská strážní služba definitivně. Od tohoto roku jsou majitelé jednotlivých vsí samostatnými pány, obdobně, jak tomu bylo ve vnitrozemí.

V té době tzv.zelený urbář tachovský zaznamenává, že v Halži je dvůr, kam tachovští každoročně poukazují peníze na zvelebování chovu ovcí. Dozvídáme se tak, že v Halži existovala předchůdkyně dnešních chovných stanic. Z dokumentů z let 1566 a 1571 se dozvídáme, že majetkové poměry nebyly jednoznačné. Tachovská městská rada v uvedených

letech psala stížnosti české komoře na to, že v Halži, přestože patří městu, vymáhá různé „losungy“ (roční poplatky). Česká komora byla správcem majetku koruny i pohraničních lesů. Zlomovou dobou pro Tachov byly události třicetileté války. Při takzvaném českém povstání v letech 1618 – 1620 bylo město Tachov v řadách protihabsburského odboje. Po prohrané bělohorské bitvě ztratilo veškerý majetek a hned v roce 1623 bylo i s panstvím prodáno jednomu z císařských vojevůdců jako náhrada za dluhy, které u něj císař měl. Novým majitelem se tak stal Johan Filip Husman z Najedu a Riolsburgu. Jednalo se o plukovníka císařských kyrysníků a jeho rod pocházel z Belgie. Husman byl tvrdý, vojenským duchem vychovaný, vládce panství. Jeho ziskuchtivá vláda vedla k řadě různých sporů a stížností. Důležité však je, že v této době Tachov přestal být královským městem.

Halže byla jako statek zapsaná v zemských deskách. Proto měla samostatnější postavení oproti ostatním vsím patřícím do tachovského panství. Husman Halži také od panství zcela oddělil a listinou z 26.2.1644 věnoval Halži nově založenému (v roce 1639) paulánskému klášteru ve Světcích u Tachova. Odhadní cena halžského panství byla asi 11 tisíc rýnských zlatých. Husman si však ponechal některá práva. Dál držel nejvyšší vrchnost, tj. vrchní soud a dále některé hospodářské záležitosti. Těmi byly například eventuální hornictví, dřevo, platy poddaných z lesních luk. Definitivně byla Halže paulánům předána až v roce 1688 za majitele Jana Antonína Losyho z Losimthalu. Ten zakoupil celé zadlužené tachovské panství v roce 1664 od tří nezletilých dcer, husmanových dědiček.

Ve vlastnictví paulánského kláštera byla Halže až do jeho zrušení v roce 1787, kdy císař Josef II. realizoval rozsáhlé reformní kroky.

Od třicetileté války máme také první zprávy o počtu a složení obyvatel. Halže ležící poměrně daleko od hlavních tras vojenských průtahů nebyla válečnými útrapami nedotknutá. Spíše naopak, protože nezaručené zprávy z roku 1637 uvádí, že v Halži bylo pouze 5 osídlených usedlostí a z nich byly do roku 1640 ještě tři zničeny nebo opuštěny. Pravdivost těchto údajů je částečně zpochybňována snahou tehdejší vrchnosti uvádět větší ztráty a škody, aby se vyhnula placení neustále dalších válečných poplatků. První relativně úplné popsání celých Čech je v berní rule z roku 1654. Zde má „ves Hals“ 5 chalupníků a 9 zahradníků. Rula rozdělovala hospodáře do 3 skupin podle pozemkového majetku. V Halži byly zastoupeny pouze dvě nižší skupiny. Nejvyšší skupinou byli tzv. sedláci nebo hospodáři. Součástí záznamů v rule je i evidence 18 pustých usedlostí. Dohromady měli 92 strychů polí, z nichž jen 44 osívali. Dále měli 16 potahů, 17 krav, 30 jalovic, 8 ovcí a 24 prasat. Do tohoto výčtu se nepočítalo panské hospodářství.

Jména obyvatel jsou všechna německá. Ve vizitační komisi provádějící soupis byl pravděpodobně Čech. Ve výsledcích další okulární vizitace z roku 1722 je již zapsáno 38 usedlíků, ale jen 16 z nich vlastnilo nějaký pozemkový majetek, ostatní měly půdu pronajatou od vrchnosti. Při práci na josefínském katastru v roce 1787, to je již v době. Kdy Halže přestala patřit právě zrušenému klášteru ve Světcích, je zapsáno 47 čísel popisných.

Po zrušení kláštera připadla Halže, podobně jako ostatní majetek zrušených církevních institucí, Náboženskému fondu. Z fondu je Halže vykoupena již v roce 1789 Josefem Mikulášem knížetem Windischgrätzem z tachovského panství. Josef Mikuláš Halži však nepřipojuje k tachovskému panství, ale již v roce 1789 ji prodává bývalému vrchnímu plánskému správci Franzi Wunderbaldingerovi. Ten stojí jako první v řadě rychle se měnících majitelů statku Halže v první polovině XIX. století. V roce 1803 kupuje Halži Sebastian Gradel, v březnu 1811 se novým majitelem stává Mathias Wincenz Wagner z Anckerburgu a ten Halži již v srpnu téhož roku prodal dále, tentokrát manželům Steinovým. Ti na statku působí jen 6 let do roku 1817 a prodávají jej svobodnému pánovi Rüdigeru Stillfriedovi, od kterého Halži kupuje v roce 1828 Mikuláš Kahler. Ten se stal pánem Halže na, v porovnání s předchozí dobou, dlouhých 33 let.

Před zrušením feudálních vztahů v roce 1848 měl velkostatek Halže 616 ha půdy, z toho bylo 388 ha dominikálu. (Dominikál je půda patřící přímo do panského hospodářství na rozdíl od rustikálu, kde půdu drželi poddaní a majiteli panství z ní odváděli stanovené poplatky.) V režii Mikuláše Kahlera byl tedy i dvůr, dále železná huť a propachtována byla výroba potaše.

Roku 1861 koupil statek Severin Obermayer a od jeho dětí koupil v roce 1887 Halži Franz Landwehr rytíř z Landwehru. V rukách rodu Landwehrů zůstala Halže až do roku 1945, kdy byla stejnojmennému synu Franze Landwehra Československým státem zkonfiskována podle poválečných Benešových dekretů.

I přes uváděnou častou obměnu majitelů **obec pomalu rostla** a postupně se vzpamatovávala z velkých ztrát způsobených třicetiletou válkou. Právě na tuto dobu se dochovala místní pověst. Podle ní zde kdysi stávala ves Schönwind, kde během třicetileté války a hlavně tehdy častých morových epidemií, vymřeli všichni obyvatelé až na jednu vdovu. Ta pohřbila těla všech zemřelých na místě, kde kdysi stával kostel. Na místě tohoto kostela pak zůstal jen velký balvan uprostřed dnešní obce, nazývaný „Schreckenstein“. Jde samozřejmě jen o pověst, ale nález kosterních ostatků při stavbě kostelní věže, vystupující skála v sousedství i fakt, že v roce 1643 je pro Halži uváděna pouze jedna obydlená usedlost, ukazují, že pověst má určitý reálný základ.

Trochu v rozporu s tím jsou údaje hovořící například o obnově rybníka pro potřeby Husmana v roce 1624. Ryby odtud byly zasílány do Tachova. Také je známa celá řada jmen obyvatel Halže z této doby. Od času vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. jsou vypovídající i četná sčítání a registry. Jsou prováděna podle různých kritérií, ale vidíme z nich postupné zvětšování počtu obyvatel i rozlohy obdělávané půdy. Tento růst probíhá až do konce XIX.století, kdy je přírůstek korigován naopak vystěhovatelstvím. Ani v období rozvoje kapitalismu se zde nevyvíjí žádná významná průmyslová výroba, jako je tomu například v Krušných Horách. Spíše opak je pravdou. Postupně zaniká i ta výroba, která zde byla. Příčinou je především její nerentabilita a nemožnost konkurovat skutečné průmyslové výrobě.

O zániku železné hutě někdy po roce 1848 je již psáno na jiném místě. Přibližně ve stejné době nebo dokonce až v 80.letech zanikla i takzvaná flusárna, nebo-li salajka. V ní se vcelku primitivním způsobem vyráběl louh nebo potaš z dřevěného popele. Taková výroba se většinou rozvíjela v souvislosti s provozem skláren. V Halži je taková výroba poprvé doložena v roce 1753. Zaměstnání obyvatelstva se příliš nemění od poslední čtvrtiny XIX.století a k významným změnám nedošlo ani po skončení 1.světové války.

Každý válečný konflikt negativně zasáhne do života společnosti. Celými národy počínaje, jednotlivci konče. Stejně tak se projevil vliv 1.světové války na životě obyvatel Halže. Na bojištích působilo 155 halžských mužů, 43 z nich padlo nebo zemřelo na následky válečných zranění. O osudu 7 mužů se jejich rodiny nikdy nedozvěděli nic konkrétního. Ve válečných statistikách byli označeni jako nezvěstní. Dalších 35 mužů byl zraněno, někteří i opakovaně. Víme, že 28 vojáků bylo vyznamenáno. Oceněním jejich válečných zásluh byla většinou malá bronzová medaile za statečnost. Válka znamenala pro obec další ochuzení. Podle školní kroniky měly děti již v roce 1915 sbírat ostružinové listí jako náhražku za čaj. Přes všechny útrapy, ekonomické i lidské ztráty, považovali halžští Němci tuto válku za svou a následnou porážku Rakouska-Uherska společně s Německem nesli velmi těžce. O tomto postoji svědčí i upisování válečné půjčky, která v Halži dosáhla na místní poměry značné výše – téměř půl milionu.

Naopak o postoji místního obyvatelstva k rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku nového samostatného Československého státu, se žádné konkrétní zprávy neobjevují. V žádných dokumentech není tato událost popisována a tak je možné se domnívat, že pod vlivem

porážky Německa nebyl vznik samostatného státu příliš vítán. K tomu jistě přispěla i obecně nedostatečně provedená pozemková reforma. Z velkostatku Halže o výměře 403 ha zůstalo po reformě v roce 1922 jen 392 ha. Z toho bylo 78 ha polí a 235 ha lesů. Majitelem zůstala rodina Landwehrů. Zbývajících 11 ha polností si rozdělilo 8 místních hospodářů.

Situace za první republiky nebyla příliš příznivá. V kronice se uvádí, že v roce 1933 vzniklo fotbalové hřiště. Pořídil ho místní DFK (Deutsche-Fussball-Klub), ale obyvatelé zřejmě příliš elánu ke sportování neprojevovali. Podle oficiální statistiky zde bylo na konci roku 1933 celkem 103 nezaměstnaných, dostávajících podporu od ministerstva sociální péče. Jejich situace se v následujícím roce asi dále zhoršila, protože kronika uvádí, že samotná obec ze svých prostředků a z veřejných sbírek rozdala nezaměstnaným přes 88 tisíc korun. Na počátku roku 1935 bylo v obci již oficiálně 116 nezaměstnaných a počet se neměnil ani později. Vezme-li se do úvahy, že velká část vdaných žen nebyla zaměstnána a pečovala o děti a rodinu, jsou údaje o nezaměstnanosti velmi vysoké. Situaci nezlepšily ani řízené pobídky ve formě stavebních a zemních prací financovaných různými zdroji. Jejich hodnota dosáhla pouze asi 20 000 korun.

Situace se zlepšila až v průběhu roku 1936 zásluhou rozšíření domácí výroby dřevěných ozdobných předmětů a dřevěných knoflíků. Výrobky vykupoval a dále prodával hlavně Rudolf Adler v Galtenhofu (dnešní Brance). Výdělky to nebyly nijak závratné a sotva stačily na obživu. Pro Adlera lidé barvili podle předepsaných vzorů ozdoby za 12 – 40 korun za 1000 kusů. Byly však i výjimky. Některé velmi zručné rodiny a pravděpodobně i početnější, dokázaly na této výrobě dohromady vydělat 1400 až 2500 korun týdně.

Relativní zlepšení situace bylo pouze dočasné. Nasycení trhu se projevilo snížením výroby i odměny za práci. A tak již v roce 1937 kronika uvádí, že nezaměstnanost je stále tatáž a výdělky rodin odkázaných na domácí práci výrazně poklesly.

Této situace, která v Halži není odlišná od celého pohraničí, využívá Sudetonemecká strana Konráda Henleina. Příklon obyvatel k této straně je patrný již ve volbách v roce 1935. Pod vlivem obrovských slibů a bouřlivé propagandy všenečeských a nacistických myšlenek na jedné straně a rozdmýchávanými protičeskými náladami s poukazováním na špatnou hospodářskou situaci, na straně druhé, přešla většina lidí do SdP.

Jiné informace o situaci a náladách lidí v období před druhou světovou válkou již nejsou k dispozici. Dochovaná kronika končí stručným zápisem datovaným těsně po mnichovském diktátu. Záznam končí patetickým „Wir sind frei!“ (Jsme volní!). Veškeré písemnosti z období let 1938 až do osvobození v roce 1945 byly zřejmě z obav před československými úřady zničeny hned někdy v květnu 1945.

Schází nám tedy zprávy z válečných let. Je však možné se domnívat, že zdejší Němci se nelišili od okolních. Počáteční nadšení ze začlenění Sudet do Německé říše postupně zřejmě i zde ochlazovaly události druhé světové války, zejména vývoj na východní frontě a jasnými vítězstvími Rudé armády, podpořená v posledním roce i vítězným postupem spojeneckých vojsk na západní frontě.

V samotné Halži k nějakým dramatickým událostem pravděpodobně nedošlo. Neprocházel tudy žádný pochod smrti, Víme pouze o jednom válečném zajatci, který zde zemřel. Pochován je na místním hřbitově.

Vlastní osvobození obce probíhalo od 2. do 4.května 1945. Prvé dva dny probíhala přípravná přerušovaná dělostřelecká palba amerického vojska. Již 3.května v noci opustilo německé vojsko vesnici a odtáhlo ve směru na Žďár. Po jejich odchodu vyvěsilo obyvatelstvo bílé prapory a nekladlo žádný odpor. 4.května 1945 v 8.00 hodin ráno vstoupilo poprvé v naši historii americké vojsko do obce. Byli to vojáci 16.divize. V Halži zůstala tato prvosledová vojska dva dny. Potom až do 10.května zůstává obec neobsazena. Nově příchozí americké jednotky v Halži působí dva týdny a 24.května 1945 odešly již definitivně. Pouze nepravidelně projíždějící hlídky prováděly kontroly.

Přestože se obec nacházela v pásmu, kde se bojovalo, zůstala celkem neporušena. Jen za dělostřelecké přípravy byl hned prvním granátem zapálen domek, který shořel. Nepatrně byl také poškozen kostel. Jiné válečné škody na nehmotném majetku nebyly v obci způsobeny.